

részletesen tudatni ne terheltessenek, meg bizatván egyuttal, hogy egyuttal rendőri javaslataikat a' pusztító marhadög felett nyilvánítani ne sajnálják.

'S így eljutván a' báránnyvérhas, báránnyköszvény, és vértályog, e' három félelmes juhnyavala fejtegetésére, olly dús és olly érdekes tapasztalások hozattak szőnyegre, hogy azok becsők csonkítása nélkül csak egész terjedelmökben adathatnak, mi a' tisztelt közlők megígért szives gyámolítása mellett e' lapokban legközelebb megtörténik.

A' mutatásul beküldött juhok megszemeléléseül 's gyapjupróbák vétele végett bizottsági tagokul Csapó Dániel, Wittmann Antal, Klauzál Imre, Lumniczter József, Appel Gustav, és Heuffel János urak kértettek meg.

Miután végre szabály szerint a' f. évben a' pályakérdés tárgya az állattenyésztés körébe esik, kötelességének tartá e' szakosztály olly pályakérdést hozni javaslatba, melly egy érezhető közszükséget, közbajot tárgyaljon; mellynek szerencsés megfejtése 's annak jó sikere kihasson az egyetemes országra, 's a' közjóllét általános gyarapítására. Illy időszereü verseny tárgyának tartja a' szakosztály a' következő kérdést:

Mel melyek a' hazában tenyésztett szarvasmarhafajok? — mellyek elaljasodásának okai? — mikép lehetne azokat, főleg az adózó néposztály érdekében, erő, — tejeles, és hizékonyosság tekintetéből javítani és nemesíteni? mellyek tenyésztésének főelvei? — 's végre melly fajok volnának külföldről e' czélra legezelszerűbben behozandók? —

E' kérdést azon szives szándékkal és akaratjósággal ajánlá a' szakosztály az Egyesület különösen figyelmébe, mellyel e' mindnyájunkat, de főleg a' szegény adózót illető tárgy iránt, melly számtalan esetekben a' szegény embernek mindene, — kiválólag tartozunk; 's épen e' meggyőződéstől áthatva vélte a' szakosztály feleslegesnek ezuttal ennél több kérdéseket hozni indítványba.

Török János,
egyesületi előadó, mint e' szakosztály
jegyzője.

Gazdasági irodalmunk jelesbjei.*)

A' polgári élet oeconomíája körül ennek katonpatrikus szinvegyületében azoknak, kik hasznos is-

*) A' fáradhatatlan szorgalmu 's nagy olvasottságu fiatal értekező a' legszivesb köszönetet érdemli jelen közleményeért, melly bennünket eddigi jelesb gazdáink életével, 's működéseikkel közelebről megismertet, 's ez általam a' férfiak becses emlékét közöttünk ujonnan feléleszti, — kiket a' nemzet éltökben eléggé méltányolni nem tudott.

Szerk.

meretek terjesztése által igyekeztek a' nemzetet haladásában segíteni, annyival méltányosabb igényük lehet arra, hogy legalább is azon osztály, mellynek érdekében működtek, ismerje őket; mennyivel bizonyosabb, hogy ők, midőn egyfelől szakmájuk fokozatos képezésének hatalmas tényezői, másfelől ép ez oknál fogva koruk szellemi, 's közvetve anyagi állapotjának legtöbb esetben biztos tükrözői. — Ez értelemben kívántam szót emelni gazdasági elhunyt jelesebb íróink felett, ez uttal azonban — mellözve a' pragmatitát, csupán rövid életirási vázlatokat adok.

Legrégibb gazdasági könyveinket tudomra Lippay János jezuíta írta; — czimük következő:

I. *Calendarium oeconomicum*, azaz esztergami érsek urunk ő nagysága posoni gondviselőjének majorságról irt lajstroma minden esztendőre, kiből minden majorgazda óról óra egész esztendő által mit munkáltasson a' majorság körül, megtudhatja. 4ed rétt, 76 lap, Poson 1662. — Uj kiadásban 1721., 1751 és 1753. — II. *Posoni kert*, miben minden kert munkák, rendelések virágokkal, veteményekkel, fákkal, gyümölcsökkel és kerti csömötökkel való bajmólódások: azoknak nemek, hasznok, becsinálások bőségesen magyar nyelven leirattatnak, kiváltképen azok, a' kik esztergami érsek urunk ő nagysága posoni kertében találtatnak, a' nemes magyar nemzetnek közönséges hasznára. 1664. 1ső rész *Flora posoniensis*, 1665. Hortus olitorius (2ik rész) 1667ben. Pomona Posoniensis (3ik rész) új kiadás 1753.

Két évvel későbbben, tehát 1669ben a' három évvel az előtt külföldi hosszás utazásából visszatért erdélyi hazánkfia N a d á n y i János n.enyedi tanító adott ki egy kertészeti munkát, mellynek czime: „*Myzál Antal orvos doktor könyve*, melly vagyon a' kerteknek gondviseléséről, ékesítésekről, oltásokról, a' füveknek orvos hasznaikról, gyümölcsök tartatásokról. Kolosv. 1669.

Lippai János született 1606ban, meghalt a' trencsini fürdőkben 1666ki jun. 2kán. Könyvei tapasztalatos adatokkal tömött tant foglalnak magokban, 's ez okból közel 200 év után sem veszték el belbecsüket, 's ma is láthatni a' nép kezében ittott, 's merem állítani, hogy népszerűbb oktatókönyvünk ezeknél mind e' mai napig sincs.

A' 18ik században többen foglalkoztak a' m. gazdaság tudományával, 1713ban L y c z e i, 1746ban S z e n t - I v á n y i, 1779ben M i t t e r p a c h e r irtak diákul, T h e s c h e d i k 1784ben németül, 1776ban angolból Wood, németből Wiegand gazd. népkönyveit vettük fordításban, 's e' közben egyes gazdasági ágazatokról is nyomattak munkák; — a'

dohányról 1744ben diákul, 1773ban és 1790ben magyarul, a' dinnyéről 1790ben diákul, a' kender és lenről 1779ben, a' fűzfákról 1780ban, lovak és juhokról 1773ban, és 1783ban, selyemtenyésztesről 1754 és 1770ben 'stb., a' habán-fedélről 1772 'stb., mind e' mellett is csak 1791 után fejtett ki az eddiginél több életet a' gazd. irodalom, mert ekkor lépett fel Nagyváthy, — ő nemzetéhez magyarul szolt, 's a' gazdaság minden ágazatáról irván, első adott rendszeres gazdasági könyvet; utána Pethe és Angyalffy léptek fel, 's az e' kori sok író, de kevés avatott között 1830ig a' fennebbeken kívül méltányos figyelmet alig érdemel más, mint Teschedik és Mitterpacher, noha e' végső gazd. munkáinak érdeme mindössze is csak a' szorgalmatos compilatio, 's bizonyos, hogy Mitterpacher és Pankl munkáikban több diák-nyelv-csin, mint gyakorlati nézet van.

Nagyváthy János.

Rendszeres első gazdasági magyar könyvünk írója a' derék Nagyváthy János, Szala megyének t. bírája, és a' keszthelyi Georgicon ülnöke 1755ben született Miskolczon. Hon kezdett tanulását Sárospatakon folytatá, 's Losonczon mint poëseos tanító folyvást képezte magát, mi közben számos éjet virasztván át tanuló asztala mellett, szemel oly annyira elgyengültek, hogy kénytelen lön tanítószékét oda hagyva, Pestre orvosi segélyhez folyamodni. Dr. Szombathy szemeinek kívánt használatába visszahelyezte őt, mind e' mellett is ő a' tanítói pályát a' katonáival cserélte fel, mellyről 35 éves korában mint kapitány lépett le, 's Bécsben telepedék meg. Itt írta ő „Szorgalmatos mezei gazda“ czimű nagy, 's szintolly jeles munkáját, mellyért 2ik Leopold császár 's király a' szerzőt egy 26 species aranyat nyomó medaille-al jutalmazta meg. — A' fensőbb helyről jutalmazottat Festetics György gr. jószágainak igazgatásával kínálta meg, 's ezt Nagyváthy 1792ben vette át. — Három évig foglalatoskodának együtt az áldott emlékezetű gróf és Nagyváthy a' fennevezett jószágok rendezésével, 's látván a' tisztí személyzet gyengeségét, elhatározá a' gróf gazdasági intézetet alapítani, mellyben magának tiszteket képezhessen. Igy fogantaték a' keszthelyi gazdasági intézet eszméje, 's szerencsére nem találta sirját azon agyban, mellyben születék; — Festetics György gr. akart, és lön — a' Georgicon, melly sok jeles gazdát adott már a' hazának, 's mellynek első elrendezője a' derék Nagyváthy volt. — Milly nagyra becsülte legyen Nagyváthyt grófja, eléggé mutatja

az : hogy bőkezűen nyugalmazván, Csurgón (Somogy megyében) egy tágas háztelket is ajándékozott neki, 's halálos ágyán a' gróf Nagyváthy munkáját hozatá ki több ezer kötetből álló könyvtárából, 's felügyelőjének különösen ajánlá.

Nagyváthy mint nyugalmazott igazgató 1819ki febr. 13kán tüdőgyulladás következtében halt meg, élete 64ik évében, 's alig két hónap mulva követte őt kora legnagyobb férfainak egyike — Festetics György gr. — Nagyváthy egy alkalmi — menyegzői — versezeten kívül, egyedül csak gazdasági tárgyakról írt. — „Szorgalmatos mezei gazdája“ 2ik Leopold alatt (1791 — 1792) jelent meg 2 darabban; egyéb kéziratait posthumus kiadásban vettük 4 kötetben, mellyek ugy hiszem eléggé ismervék. Írt ő egy értekezést, saját tapasztalásából merítve, a' perui dohány termesztéséről, 's ezen irata a' keszthelyi Georgicon 1816ik évi látogatása alkalmával olvastatott fel; sajtó alá került-e vagy nem, — nem tudom.

Pethe Ferencz.

Kisszántói Pethe Ferencz, a' dunamelléki superintendia ülnöke 's több magyar- és erdélyországi vármegyék táblabírája 1762ik évben Szent-Mihályon (Szabolcsban) szegény, de nemes szüléktől nyert életet; tanulását hon kezdé, 's Debreczenben végezvén, Udvard (Bihar megyei) helységben iskolarector lön, honnét 1788ban Hollandiába utazott az utrechti akademiába. Itt 8 évig tartózkodott, 's 1797ben jöve Bécsbe, hola' „Visszgalódó Magyar Gazda“ czimű folyóirat szerkesztésében részt vett. Festetics György gr. ez idő tájban nyitá meg Georgiconát; 's a' külföldön hosszasabban mulatott Pethe nem kerülhet el figyelmét; meghitta tehát 1797 végén intézetébe, 's itt 4 évig tanita mathesist, gazdaság- és műtant. — Utóbb Pethe gazd. főtisztí hivatalt viselt 's haszonbérés gazdaságot is üzött, minek azonban eredményei nem a' legkielégítőbbek valának. 1814ben a' „Nemzeti Gazda“ hivatalában találjuk őt 's ezentul majd kizárólag az irodalom embere, mellynek mezején ernyedetlen buzgósággal, de kevés elismeréssel működött.

Pethe jeles tehetségű, nagy tapasztalású és széles tudományú férfi volt. Festetics György gr. Pethének egyik 10 szakaszos fordulóját közlé Thaerrel, — 's ez „musterhaft“-nak nevezte; miért is a' gróf 100 frtot ajándékozott Pethének. Különösen érdemesítette magát a' szélmalomok hazánkba hozása körül, 's egy általa helyesített lisztelő malomnak mintája most is a' keszthelyi Georgiconban van, minek más-

sát 1798ban kérte Pethétől az orosz követ. Ő kezdé 1798ban ujjlag holdszám — nagyban természetni a' jóféle sáfrányt, 's természetmánya jobb áron kelt Bécsben, mint más külföldi sáfrány 'stb. — Irodalmi fáradozásai méltánylásaul angol uralkodó hg 4ik Györgytől egy 36 arany értékű érdempénzt nyert; 1815ben pedig az akkora Bécsben tartózkodott porosz és dán királyok leveleikkel, 's két arany medaille-al tisztelték meg. 1817ben ő nyere el a' jeles Virág-gal egyetemben a' Marczibányiféle 400 frtos jutalmat, 's ez ünnepély alkalmával ajándékozott széki gr. Teleki László Pethének egy arany órát és ezüst szelenczét, 1819ben a' kunok lakossági joggal ruházták fel 's taksa fizetés nélkül oszták meg vele szabadalmaikat.

Kiadott munkái, nem említve az általa Ultrajectumban 1794ben 11 ezer példányban kinyomtatott Károlyiféle fordításu bibliát és a' Molnár Albert által magyarosított zoltárokat, miket 3 ezer példányban adott ki, — továbbá a' Bécsben 1798ban kiadott Farkasféle jobbitott *Ungarische Grammatik* czimű könyvet, — következők, u. m.

Eredeti művei: *Pallérozott mezői gazdaság* 3 köt. 1805 — 1814. n. Sadrét 1723 lap. — *Magyar mathesis* 2 köt. 1812. Sadrét 697 lap. — *Természethistoria — az emlős állatokról* 1 köt. 1815. Sadrét 522 lap. — *Nemzeti gazda* folyóirat 1814 — 1818. 9 kötet, 's e' munkát folytatta 1827ben Kolosvárt. — *Pestis ellen oltalom* 1816. — *Praktische Anleitung zum zweckmässigsten Anbau der Runckelrüben* 1817. Sadrét 48 lap.

Fordítások: *A' földművelési kémia gyökere* Davy után 1 köt. Sadrét 428 lap. — *Europai mértéktár* Jäckel szerint 2 köt. Sadrét 744 lap. 1829 1830. — *Baromvoscönyv* Rohlves után ford. Kerekes Fer. Sadrét 208 lap. 1814. — *Időprófétá* Quatremére Disjonval után. 1816. 12edrét 60 lap. — Végül, ő kezdé írni Erdélyben az első politikai ujságot, az Erdélyi Hiradót 's folytatta 9 kötetig; a' Nemzeti Társalkodót pedig másfél évig. Meghalt 1832ki febr. 22kén 70 éves korában Szilágysomlyón, hol a' boldogultnak hamvai fölé 1835ik évi apilisben állított vője egy 10 láb magasságu szobrot.

Theschedik Sámuel.

Született 1741ben, 's dicséretes elémennel-vel végezvén iskoláit, Szarvas városának lelkésze lön. — Hatását eredménydussá tette szilárd állhatatossága, mellyet a' pályán, min jeget ő kezdé törni, tántoríthatlanul buzgón cselekedett. Theschedik reformját az elemi tanításnál kezdé, 's

e' végre a' megállapított hit- és erkölcsstanon, irás, olvasás és számtanon kívül serdültebb tanítványainak leczkéket adott a' mez e g a z d a s á g tudományából — kezdve a' föld alkotó részein — végig a' természetmennyek felgyártásig; — továbbá az időváltozás és egészség tudománya 's falusi rendőrség fővonásaival is megismertette őket. — Elméleti leczkéit gyakorlatba is átvivé, 's a' m. földes aszonyság által neki e' végre engedett 45 holdas téren számos kísérleteket tön, olly annyira, hogy a' kedvező eredményektől bátorítva utóbb egy műtani gyakorlatos intézetet is állított, 's ez alakban a' szarvasi gazdasági 's műtani iskola első volt hazánkban, 's ámbár egyes ember erőködésének köszöné létét, mind hatásában, mind belső szerkezetében ollyan, hogy tudományosan képzett szakértők, nevezetesen Siek és Frenzl berlini 's dresdai nagy híri tanítók, továbbá Becker, Mayer, Salzmann 's a' t. meglátogaták és helyeslék, azonban mint minden kitünőnek*) megvan saját férge, melly annak életerét rágja; ugy Theschedik intézetének is voltak ellenei, mellyek végül a' szarvasiakat arra birták, hogy a' gazdasági 's műtani iskola az elemi osztálytól, — mellyel szoros kapcsolatban volt, elválasztassék, mi meg is történt; — de örködött a' kormány figyelme, 's az árván maradt intézet 1798ban legfelsőbb pártfogás alá vétetett, és meghagyatott, hogy az új tanítási rendszer életbe hozásával a' szarvasi tanításmód dívatoltassék minden akademiában, 's az e' végre szükségessé válendő tanító egyedek küldessenek eleve Szarvasra, itt magokat kellőleg kiképezendők. Theschedik két segéd tanítójával együtt most már a' tudományok alapítványából nyert fizetést, 61 kiképzett egyedet adott a' hazának, 's 1806ban az intézet megszűnt lenni, miután annak sentartására azelőtt Theschedik henyétnen napokhoz ragasztott munkás éjek átvirasztásával szerzett keresményéből közel 17 ezer forintot fordított.

Nem akarom e' helyt az intézet működése eredményeit felsorolni, miután azokat nagyobb részt a' mult évi Ismertetőben közlém, csupán azt kívánom megemlíteni: miként az 1793ban ő Felségéhez felterjesztett szarvasi tanítási rendszer olly kedvező benyomást tett, hogy két királyi küldöttség nevezteték ki a' szarvasi tanoda megsemlélésére, 's mind két küldöttség igen ajánló jelentést adott. — 2ik József császár két rendbeli, 1ső Ferencz b. királyunk pedig szintén egy arany érdempénzzel örvendezteték meg Theschediket, ki vidékének valóságos jótévője, 's

*) Fájdalom!

mint ilyen méltán érdemes volt a' nemességre, mit utóbb nyert meg.

Németországot megutazván, — a' szarvasi intézet és közrebocsátott közhasznú munkáival tehetségeit kitüntetvén, nem csak a' keszthelyi Georgikon keletkeztetésének volt egyik eszköze, hanem 1801ben ötöt bizta meg a' nm. m. k. H. Tanács javaslatkésztiséssel a' felett: mint lehetne a' N á k ö féle végrendelethez képest az alapítványi tőkét legcélszerűbben egy gazdasági ipariskolára fordítani? — javaslata elfogadtatott, s az ige Nagyszentmiklóson testesítetett, hol az intézet állt, élt és működött; — hatását s mostani állapotját nem ismerjük. — Theschedik több mint 50 évig volt Szarvas közönségének példás lelkésze, — s nem kellőleg méltányolt buzgó működései után életének 80ik esztendejében 1820ban hunyt el. *)

Kiadott munkái következők: *Der Landmann in Ungarn* 'stb. 1784. 1 köt. megjelent magyarul is; azon eszméket, mellyeket legközelebb ifj. Bez er é d y István ur szépen fejteget „Népesítés“ czim alatt, Theschedik e' munkájában jelesül előadta, s mint tárgyavatottnak gyakorlatos nézetei ma is olvastatást igényelhetnek. — *Neuer Wiesenrectificationsplan* 'stb. 1802, E' munkáját 1800ban terjeszté fel a' nm. kir. H. Tanácshoz, melly azt a' derék Mitterpacher által megvizsgáltatá, s jónak találtván, magyar és német nyelven ki nyomtatá és a' hazában elosztatá. — *Nach icht von dem Anbau und Benützung des Luzerner Klees*; magyarul is megjelent 1801ben s 4 ezer példányban osztatott el a' szegényebb sorsu földmivelők között. — *An das ungarische Publicum detaillirte Erklärung der Ursachen des Entstehens und Einschlafens des erster praktisch-ökonomischen Instituts zu Szarvas* 1798. — Igen tömött tartalmu s a' szarvasi intézet történetét pragmatice festő irat.

Angyalffy Mátyás.

Komárom vármegye Naszály nevű helységében született 1776ban, s ernyedetlen szorgalmának köszönhető egyéb alapos ismeretein kívül azt, hogy Europa előkelő nyelveit értette. 1817ben adá ki *Grundsätze der Schafcultur* czimű könyvet, mi őt 1818ban georgiconi tanítóvá tette. Ez állásban hat évet töltött, s archonságot is viselt 1819ben — tiz olimpiással korán elhunyt F e s t e t i c s György gróf halála után már más szabásu Georgiconban,

*) Adja az ég, hogy a' Szarvason legujabban annyi kedves remények közt keletkezett gazd. Fiók-Egyesület a' halhatatlan Theschedik szellemének nyomán közhasznú intézetét ujonnan felelevenítse! — Szerk.

honnét 1823ban kilépvén, több uri házak javainak igazgatójává lön. E' kedvező fordulat sem biztosítá még is jólétét, mert hivatalát abban hagyva, az írói pályán kísérté meg szerencsését; de ez — egy kis feltételes hir-néven kívül, szokás szerint szegény volt, s meglehetősen belbecsű munkáinak ellenére 1839ben a' legnagyobb inségben végzé — mások könyörületes jótékonyágával tengetett örömtelen életét, épen úgy, mint J á n o s i és L e i b i t z e r egykor georgiconi tanító-társai, kik — amaz P o z s o n y b a n az irgalmas barátoknál, emez (derék író) Pesten véghetetlen szegénységben haltak el.

Kiadott munkái ezek: *Grundsätze der Schafcultur* 1817. 1 db. — *Ökonomie der Landwirtschaft* 1823 — 1824. 2 db. — *Grundsätze der Feldkultur* 1823 — 1824. 4 db. — *Mezei gazdák barátja* czimű folyóiratát kezdé 1824ben, de egy év mulva elakadt, újra megindítá 1829ben de 1831ben ismét megszűnt; 1832ben majd füzetenkint megjelenendő *Mezei Gazda* czimmal, amaz 12, ez 6 füzetre szaporodott. — *Juhászkáté* 1830. 1 db. — Angyalffy a' m. akademia 1832ben nevezte ki lev. tagjának.

Ploetz Adolf.

Mentőszer a' szörféreg és rüh ellen.

Tapasztalat szerint egy vagy más javaslatot s tanács-adást a' t. cz. közönség csak akkor érdemesít követésre, ha annak kivihetőségéről számosabb jó akaró egyén öntapasztalásán alapult egy hangu szót emel. Ennélfogva bátorokodám én is a' M. Gazda f. évi 15ik számában s Csapó Dániel alelnök ur által a' szörféreg ellen ajánlott hathatós orvosi szeréről olvasván, szinte általam sikeresen használt mentőszer alkalmazását közönségessé tenni, melly 1 rész terpetinnek, 2 rész jó égettborral való öszvekeveréséből áll; ebből is reggelenként egy evőkanállal adatik a' betegeknek, s mind addig használtatik mig csak a' betegség jelensége nem szűnik, mit a' gyakori köhögés elmaradásából következtethetni.

Továbbá e' lap 17ik számában s Balásházy János urnak több rendbeli közleményeiből felfogám a' veszedelmes rühnek orvoslását, — nem mintha t. ur próbáinak bizonyos jó sikerét tagadni vakmerősködném, — de véleményem szerint javaslatát csak azon esetben állítja alkalmazhatónak, midőn a' nyavalya fő fokáig nem terjedt, s csak egykét pattanás mutatkozik az állaton. —

Ennélfogva midőn már nagyobb foltok is látszanak s a' nyavalya több száz darabot meglepett, sokkal erősebb lugra van szükség, hogy 6od nap alatt enyészni kezdjen, el is enyészszzen a' piszkos